

ENEOLIT = pozdní doba kamenná (4500/4400-2100 př. n. l.)

- mladší neolit×eneolit×chalkolit = doba měděná

charakteristiky

- 4500 přnl. - domestikace koně, zvíře jízdni, méně tažné
- 3500 přnl. – vynalezen a používán čtyřkolový vůz (modely vozíků v bádenském kulturním komplexu) – Radošiná na Slovensku
- 3000 přnl. – piktografické písmo a o něco málo později i hieroglyfy
- 3000 přnl. – legování mědi
- měděné výrobky do střední Evropy → měď v eneolitu měla význam spíše symbolický (zejména na ozdoby, méně na zbraně a nástroje)
- metalurgie se v Evropě šíří od JV (z Malé Asie přes Balkán) – zdroje Cu rudy, (Ai Bunar - prokázáno pro 4. tisíciletí), možná už využívání i rud ze Slovenského rudohoří
- proměna hospodářství
 - o přílohové zemědělství (po 2-3 letech využívání se půda 3-10 let nechávala ležet ladem jako pastvina, využití oradla, záprah dobytka)
 - o doklady konzumace mléka, patrně v závislosti na rozšíření tolerance na laktózu i v dospělém věku (3. tisíciletí př. n. l.)
 - o zárodky pracovní specializace – kovovýroba, těžba kamene, první doly na surovinu (silicitové doly Krzemionky Opatovskie, rohovcové doly v Krumlovském lese)
 - o začíná dálková směna produktů a surovin (sůl, jantar, zlato, měď, kamenné sekery)
- výrazně se mění struktura osídlení (mizí velké neolitické obytné komponenty a nahrazují je relativně malá sídliště - prostor příloh se oddělil od obytného areálu), častá výšinná sídliště
- nákolní sídliště, výšinné polohy
- megality, petroglyfy
- rozvoj „válečnictví“
 - o osidlování výšinných poloh a jejich opevňování
 - o první speciální zbraně (kamenné sekeromlaty a měděné, kamenné palice a dýky)
- společenská proměna systému - vytvoření společnosti na mužském principu, počátky náčelnictví
- vznikají mohylová pohřebiště, v časném a starším eneolitu dlouhé mohyly (v některých oblastech pokračují kontinuálně až do halštatu - Vikletice, Poláky)
- první keramické depoty a depoty měděných artefaktů

sídliště

- v eneolitu byly jednotlivé komunity poměrně malé, v průměru 3 rodiny, výjimečně větší
- malé rodiny, tj. dlouhodobě bez populačního přírůstku, pravděpodobný pokles populace
- výšinné lokality často i se stratigrafiemi: Jevišovice – základní stratigrafie, Slánská hora
- obydlí: na tradici neolitických velkodomů navazují lichoběžníkovité pozdně lengyelské stavby v Brześci Kujawském,
- v mladším eneolitu zemnice (Homolka u Stehlčevsi - 25-38 obydlí)
- nákolní osady na březích alpských jezer, umožňují studium životního prostředí a organických artefaktů, které se ve středoevropské hmotné kultuře jinak nedochovávají (nejsou charakteristické jen pro eneolit, ale i dobu bronzovou a halštatu), součástí světového kulturního dědictví UNESCO

sakrální areály

- kruhové areály navazující na rondely (Bajč-Vlkanovo na Slovensku)
- obecně větší počet vstupů – ukazuje, že nejsou obranné, ale mají jinou funkci
- čtvercové astronomicky orientované známé z Balkánu (Makotřasy v Čechách)
- budování megalitů – zejména SZ, JZ a Z Evropa
 - o menhir – samostatně stojící kámen, menhirové sochy
 - o různá uspořádání menhirů - řady, menhirové aleje a pole, kamenné kruhy „henge“ (Stonehenge – stavba během 3. tisíciletí př. n. l.), shromažďovací, sakrálního či kalendářního významu
 - o megalitické hroby – zpravidla kolektivní, (skříňkové hroby, dolmeny, dlouhé mohyly), později i nuraghy
 - o megalitické chrámy
 - o kounovské kamenné řady, Klobouky u Slaného

petroglyfy

- nejznámější Valcamonica v S Itálii od epipaleolitu po dobu římskou, až 300.000 skalních rytin
- během eneolitu se objevují nové symboly, které dokumentují přítomnost kola a vozu, a první metalurgii (kovové dýky), vyobrazení orby
- severní Evropa (Anglie, J Švédska a J Norska), západ Francie

„pohárové“ kultury pozdního eneolitu (mladšího eneolitu v české terminologii) – 2900-2000 př. n. l.

- hluboké kulturní a sociální změny, počátky náčelnictví
- velké geografické rozšíření kultur
- konec budování megalitů → jednotlivé hroby ve skrčené poloze, pohlavní dimorfismus u polohy těla, zejména bohaté pod okrouhlými mohylami
- rozšiřování kultury se šňůrovou keramikou dříve dáváno do souvislosti s rozšiřováním indoevropských jazyků (i Indoevropanů)
- v pozdním eneolitu neznáme podobu obydlí
- bohaté doklady hrobů kovotepců a metalurgů – privilegovaná společenská kategorie
- tyto kultury výrazně ovlivnily počátek další epochy, kterou je doba bronzová

společenská stratifikace, náčelnictví

- náčelník vesnice → autorita u menší skupiny osob, může být vesnice, i klan, nebo více menších sídelních jednotek, dědičnost pozice náčelníka spočívá v tom, že uchazeči smí být vybíráni pouze z určitého okruhu rodin nebo rodů, náčelník má při ceremoniích výsadní práva a povinnosti, určité rituály mohou být vykonávány pouze náčelníkem
- kmenový náčelník → vede vyšší počet sídelních jednotek, pozice kmenového náčelníka je dědičná a odvozuje se obvykle z jedné náčelnické rodiny nebo rodu, většina společností s institucí kmenového náčelníka je více hierarchizována

Ötzi

- mumie muže objevená v tajícím ledovci v roce 1991, odpovídá období jevišovické kultury
- unikátní stav dochování jeho těla, oděvu i artefaktů, které měl s sebou
- nejstarší doklady medicinského tetování, sekera s topůrkem, toulec se šípy, luk, ruksak, nádoby z březové kůry, rohož, atd. – nejrůznější rostlinné a živočišné materiály na jeho výzkumu se podílely: archeologie, antropologie, kriminologie, patologie, mikrobiologie, parazitologie, chemie, botanika